

August Ahlqvistin Vatjan ja Viron matkat v. 1854–1855

Aug. Ahlqvistin ensimmäisten tutkimusmatkojen kertomukset — sikäli kuin niitä joidenkin fragmenttien lisäksi on ollutkaan — eivät ole säilyneet nykyaikaan, mitä on monesti pahoiteltu. Samoin kulttuurihistoriallisena vahinkona on pidettävä sitäkin, että julkaistessaan »Muistelmia Matkoilta Wenäjältä vuosina 1854—1858» Ahlqvist kertoo laajasti Etelä-Karjalaan tekemästään tuloksellisesta retkestä ja ennen kaikkea lukuisista kansatieteellisistä seikoista, samoin Aunuksen matkastaan 1855, mutta oleskelustaan, työskentelystään ja havainnoistaan Vatjassa ja Virossa 1854—1855 Ahlqvistilla ei ole lainkaan muistiinpanoja. »Ei tullut muita erinäisiä matkamuistelmia kirjoitetuksi», sanoo hän itse.

Ahlqvistin Karjalan kannakselle ja Inkerinmaalle tekemää keruumatkaa olen valottanut lähinnä hänen matkakumppaninsa Kaarlo Slöörin näkökulmasta.¹ Siitä käy selville, että Ahlqvist pani muistiin varsinkin kansanrunoja, mutta antoisaa keruutyötä häiritsivät, jopa sen lopettivatkin silloiset sotatoimet.

Elokuun alussa 1854 tutkijatoverukset erosivat toisistaan. Slöör kiiruhti Hatsinasta kohti kotikaupunkiaan Viipuria, mutta Ahlqvist matkusti Tyrön, Serepetan ja Kaprion kautta Kattilan kirkolle.

Kattila oli kuin magneetikenttä, joka veti puoleensa kielentutkijoita juuri tuolloin ja paljon myöhemminkin. Vatjalaiset olivat jo Porthanin päivistä lähtien olleet suomalaisten tiedemiesten tiedossa. A. J. Sjögren oli 1831 ollut vatjalaisalueella pari päivää, Antal Reguly viipyi siellä viikon päivät kesäkuussa 1841.² E. Lönnrot oli Virosta palatessaan 1844 vatjalaisten parissa ja viimeksi D. E. D. Europaeus pani muistiin vatjalaisia runoja v. 1853.³ Unohdettava ei ole myöskään Petter von Köppenin vatjalais tutkimuksia. Näiden mailla Köppen liikkui 1848, julkaisi Pietarin kuvernementin kansatieteellisen kartan merkiten siihen vatjalaisten asuma-alueen ja kirjoitti 1851 historiallis-tilastotieteellisen erikoisesityksen.

Ahlqvist saapui elokuun alkupuolella Kattilaan. Hän kirjoittaa sieltä 29.8. Slöörille: »Olen ollut kolmatta viikkoa Kattilassa ja olen tyhjentänyt lauluista ja sanoista erään vanhan tš uudilaisakan (en gammal tšchudisk⁴ käring), ainoan hen-

¹ Kalevalas, vuosik. 34/1954. Tässä yhteydessä lienee lupa mainita hiljattain havaitsemani lisätieto: Slöör on merkinnyt muistiin runoja myös Venjoelta. Näitä ei ole julkaistu SKVR:ssa.

² A. REGULY Vatjalaismuistiinpanot (Hki 1958). — SUS:n aikak. 60:3 s. 6.

³ SULO HALTSONEN Runoretki Inkeriin v. 1833 (Suomi 107:4) s. 18.

⁴ Vatjalaisia nimitettiin tällöin tš uudeiksi. Niinpä Lönnrot kirjoittaa Hunfalvyille Kajaanista 18.9.1853: »Wenäjän maalla asuu kaksi suomalais-kansaa, *Watjalaiset* Ingermanlandin läänissä ja *Wepsäläiset* Aunuksen läänissä, joita Wenäläiset erillensä kutsuvat »*tšchudeiksi*». Kirjeen on äsken julkaissut GÉZA KÉPES aikakauskirjassa »Világirodalmi Figyelő» IV/1958 s. 343—345, myös valokuvajälj.

kilön tänä kiireisenä työaikana, jonka olen voinut saada palvelukseeni. Vielä moniin viikkoihin en voi saada vatjan kielen parempaa opettajaa enkä saada ajatella suomalaisten laulujen keruuta inkeroisten keskuudessa Suomenlahden rannikolla, se kun on kaikkialla niillä seuduin täynnä sotaväkeä. Sen vuoksi olenkin päättänyt siirtää tutkimukseni täällä myöhäissyksyyn ja matkustan muutaman päivän perästä Tarttoon.»

Työnsä tuloksista Ahlqvist on kertonut, että hän tuolta vatjalaisnaiselta kirjoitti »häälauluja ja muita virsiä noin 30 kappalesen ja myös sanoja jonkun määrän. Vaan kieliopillisia sääntöjä oli vaikia ruveta yhden ainoan hengen puhetta myöten ylösoittamaan, jonkatähden tämänkin asia jäi toimitettavaksi täältä paluumatkalani».⁵

Tämä vanha vaimo oli Vatjan kuuluisin runonlaulaja Anna Ivanovna, jota Lönnrotkin oli laulattanut.⁶ Kuitenkaan Ahlqvist ei missään mainitse tämän nimeä, kertoo vain: »— eräs vanha nainen Kattilan kylän lähettyviltä —, muutamia viikkoja sieltä lähtöni jälkeen meni manan majoille» ja vatjalaiset laulut ovat »hänen mukanaan ainaiseksi vaipuneet hautaan».⁷

Matkasuunnitelman muutos on yllättävä. Alun perin Ahlqvistin tarkoituksena oli Inkerinmaalta matkustaa pohjois-tšuideja tutkimaan Aunukseen. Apuraha-anomuksessaan, jonka hän todennäköisesti aivan syyskuun alussa kirjoitti yliopiston varakanslerille J. M. Nordenstamille, hän selvittää tutkineensa menestyksellisesti »etelä-tšuidien eli vatjalaisten kieltä», mutta »kun tämä kieli on yleensä enemmän sukua virolle kuin suomelle, totesin viron kielen taitamisen olevan välttämätön ehto vatjalaismurteen tarkempaan perehtymiseen ja siksi lähimpänä tavoitteenani on tuon kielen omaksuminen. Parin kolmen kuukauden Virossa oleskelun jälkeen voin palata vatjalaisten pariin». Ennen mahtavan, nyt kuolevan kansan kieli ja laulut on otettava talteen.

Kirjoittaessaan pitkän kirjeen Lönnrotille 2/14.9. »Tarttolinnasta» Ahlqvist mainitsee: »Watjalaisten kieli, joka enimmäksi osaksi on puhdasta Wirolaista, johdatti minut nim. tänne Wiroom. Tämän kielen päätempu luulen parissa eli kolmessa kuukaudessa tulevani tuntemaan, ja sitten on Watjalaisten kielikin helpompi.»

Ahlqvistin Viron-harrastukset lienevät peräisin jo ensimmäiseltä ylioppilasvuodelta 1840, jolloin hän liittyi avustamaan J. V. Snellmanin julkaisemaa »Saimaa». Mainitussa vuosikerrassa on Lönnrotin Viron matkan kuvailua⁸, jossa kirjoittaja kertoo mm. viron kielestä, vertailee Tallinnan ja Tarton murteita toisiinsa, mainitsee Ahrensin ja Fählmannin toiminnasta ja selvittää viron ja suomen eroavaisuuksia. Syyskesästä 1847 lähtien Ahlqvist oleskeli Kajaanissa Lönnrotin luona.⁹ On ilmeistä,

⁵ Kirje E. Lönnrotille 2/14.9.1854 (SKS:n kirjekok. 13).

⁶ Lönnrot kirjoitti Ahlqvistille 27.4.1855: »Ilahuttavinta on kuullakseni, sinulla Vatjalais-kieliopin tekeellä olevan; arvattavasti kirjoitit samalta vanhalta akalta vatjalaislauluja, jolta minäkin vuonna 1845 kirjoitin.»

⁷ AHLQVIST *Votisk Grammatik* s. VII.

⁸ *Utdrag ur ett brev*, n:ot 36, 44, 51.

⁹ SULO HALTSONEN A. Ahlqvistin ensimmäiset keruumatkat. — *Virittäjä* 1954 s. 25.

että silloin Kalevalan kokoonpanija on tarkemmin kuvaillut matkojaan, myös Viron ja Vatjaan tekemiään. Virossa Lönnrot oli viipynyt kuudetta kuukautta.¹⁰ Lönnrot oli varmaan kertoillut myös »Kalevipoegin» varhaisvaiheista.

Nämä keskustelut ja myös tutustuminen viron kieleen panivat Ahlqvistin jatkaamaan harrastuksiaan. Tämä kuvastuu eräästä kirjeestä, jonka hän kirjoitti 15.8.1848 Lönnrotille. Siinä Ahlqvist tiedustaa Lönnrotin mielipidettä suomen ja viron kielen yhdistämismahdollisuudesta.¹¹ Jo parin viikon päästä Ahlqvist saa kirjeitse kuulla Lönnrotin vakaan mielipiteen: »En siis usko mahdolliseksi Suomea ja Viroa milloinkaan enää voitavan yhdeksi kirjakieleksi taivuttaa.»

Ahlqvistin opinnoista voidaan tässäkin mainita, että M. A. Castrénin pitäessä luentoja suurelle kuulijakunnalleen oli myös Ahlqvist kuulijoiden parissa, ja kun kandidaattikirja ojennettiin 28.5.1853 Ahlqvistille, oli siinä suomen kieli ja kirjallisuus ensimmäisen kerran tutkintoaineena ja arvosanana oli laudatur. Seuraavana vuonna Ahlqvistin esittäessä väitöskirjanaan tutkimuksensa »Bidrag till Finska språkforskningens historia före Porthan» oli preeseksenä Lönnrot, joka tuona vuonna oli ryhtynyt hoitamaan professorinvirkaa.¹²

Syyskuun alussa Ahlqvist oli saapunut Tarttoon ja saanut asunnon Sobolevin talosta. Paljon ei tiedetä tästä ajasta, joka kesti lähes neljä kuukautta. Vain joitakin piirteitä voidaan saada hänen tieteellisestä työskentelystään.

Kukaties kymmeneen vuoteen Tartossa ei ollut käynyt suomalaista oppinutta. Siksi kaupungin sivistyneistö näyttää tunteneen huomattavaa mielenkiintoa Suomenlahden takaa tulleeseen vieraaseen, jonka saapumisesta oli kerrottu maaseudullakin. Niinpä Kreutzwald kirjoitti Emil Sachssendahlille 19.9.1854, että hänelle Ahlqvistin nimi oli vielä täysin vieras.¹³ Kreutzwaldilta Ahlqvist lienee pyytänyt Kalevipoegista selostusta, mutta sen tekoon Kreutzwaldilla ei ollut tilaisuutta.¹⁴ Tätä hän tarvitsi ryhtyessään kokoamaan Viron kirjallisuutta käsittelevää aineistoa.

Tarton Oppineiden seuran (Gelehrte Estnische Gesellschaft zu Dorpat) kokoukseen Ahlqvist saapui 6. 10. Esimies Gustav M. Santo saattoi kaukaisen vieraan kokoushuoneistoon ja lausui ilonsa siitä, että Suomessa oli kiinnitetty huomiota viron kieleen. »Mitä enemmän me ihmettelemme pohjoisen naapurin mieltymystä oman kansansa lauluihin ja satuihin, sitä enemmän meidän on syytä valittaa», — niin sanottiin — »ettei virolainen kansamme ole lainkaan työntänyt silmuja, jotka suomalaisten tapaan johtavat runon ja sadun keruuseen eikä saalis tällöin liene lainkaan vähäinen.» Eurénin suomen kieliopin Ahlqvist luovutti tilaisuudessa seuralle merkiksi suomen kielen tutkimisesta.¹⁵

¹⁰ Tarkemmin esim. LAURI KETTUNEN Elias Lönnrot Virossa v. 1844 (Virittäjä 1908) s. 1—9; AARNE ANTTILA Elias Lönnrot I s. 399—403.

¹¹ Sitä on selostanut E. [A.] S [AARIMAA] Virittäjässä 1910 s. 131—133. Vrt. I. KOHTAMÄKI A. Ahlqvist suomen kielen ja kirjallisuuden arvostelijana (1956) s. 74—75.

¹² Teosta ja väitöstilaisuutta kuvailee »Morgonbladet» 1854 n:o 30.

¹³ Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetus II (Tallinn 1956) s. 354.

¹⁴ Ibidem s. 359.

¹⁵ Suometar 1854 n:o 46 selostaa kokousta »Das Inlandin» (1854 n:o 42) mukaan.

Ahlqvist oli Tartossa viipyessään ahkerassa tieteellisessä työssä, sillä jo 1.11. ilmestyneessä paikkakunnan viikkolehdessä »Das Inland» on julkaistu hänen tutkielmansa »Einige Missgriffe im etymologischen Wörterbüchlein des Herrn Pastor Ahrens». Ahlqvist oli ilmeisesti tutustunut Eduard Ahrensin viron kielen kieliopin uuteen laitokseen, jonka liitteenä oli lyhyt etymologinen sanasto, ja poiminut joukon sanoja; näiden tulkintaa hän ei pitänyt onnistuneena.¹⁶

Ahlqvistin tieteellisenä voittona voi pitää Oppineiden seuran kokousta 3/15 p:nä marraskuuta. Tällöin hän esitelmöi vatjalaisista, joiden keskuudesta hän oli saapunut Tarttoon ja jotka ilmeisesti tarttolaisille oppineille olivat tuntematon kansanheimo. Vatjalaisia esitelmöitsijä ei pitänyt suomalaisina, vaan lähinnä virolaisina. Mielipiteelleen hän oli saanut vahvistuksen sanastosta ja kielioppillisista seikoista.

Tarttolainen seura osoitti kunnioittavaa kiitollisuuttaan Ahlqvistille vielä samassa kokouksessa kutsumalla hänet kirjeenvaihtajajäsenekseen (correspondirender Mitglied).¹⁷ Myöhemmin Ahlqvist muisti seuraa monin kirjalahjoituksin.

Tartossa Ahlqvist solmi useita tuttavuussiteitä. Varsinkin seuran sihteeri, tohtori Sachssendahl joutui tekemisiin suomalaisen vieraan kanssa. Lähivuosina he olivat keskenään kirjeenvaihdossa, mm. Kalevipoegista heillä oli paljon yhteistä toisilleen tiedotettavana. Kirjeissään kotimaahan Ahlqvist kiitti »Virolaisten oppineiden hyvää käytöstä ja ystävyyttä itseään kohtaan».¹⁸ Hiljaisen Tarton elämässäkin hän saattoi nähdä sotatoimien kuvastuvan. »Useamman kuin yhden kerran» hän kuuli »niiden nekruiitti-pulkkien (= rekryyttirykmenttien), jotka Tartosta läksivät Riikaan marssimaan, suruisella äänellä vetävän» R. J. Winklerin »jäähyväis-laulua» viroksi.

Vähitellen Ahlqvist hankki viron kielen taidon ja perehtyi muutenkin virolaisten kulttuuriin. Ennen muuta hän halusi tutustua Viron kirjallisuuteen ja sitä varten hän kokosi runsaasti aineistoa.

Joulunpyhät Ahlqvist vietti Pietarissa tuttaviansa luona. Todennäköisesti hän asusti Lönnotin ystävän kirkkoherra K. V. Sirénin luona (osoitteeksi hän oli merkinnyt S:n asunnon kirkkokartanossa). Kaupungissa hän yritti saada »muistelmansa ja tutkintonsa» järjestetyksi, kuten »Suometar» kertoi lukijoilleen.¹⁹

Jo ennen vanhan ajanlaskun uudenvuodenpäivää 1855 Ahlqvist lähti toiselle matkalle Länsi-Inkeriin vatjalaisten keskuuteen.²⁰ »Suometar» tiesi, että vatjalaisten kieli »on monelta puolelta meille tärkeä ja tarpeellinen tuntea» ja se »on kokonaan katoamaisillaan ja muuttumaisillaan muuksi». Saavuttuaan Vatjaan hänellä oli entistä paremmat edellytykset tutkimustyön suorittamiseksi. Seutu oli osittain tuttua, kieltäkin hän oli aikaisemmin kuullut ja oli talvinen aika, jolloin maanviljelystyöt eivät vaatineet tekijöitään pelloille. Vanha tuttava Anna Ivanovna oli jäl-

¹⁶ Ahrens vastasi kritiikkiin (»Das Inland» 1855 n:o 2).

¹⁷ 1.1.1876 Ahlqvist kutsuttiin seuran kunniajäseneksi.

¹⁸ Suometar 1854 n:o 46.

¹⁹ Suometar 1855 n:o 5.

²⁰ Suometar 1855 n:o 5 kertoo Ahlqvistin lähteneen Pietarista 11.1. u. 1.

leen hänen haastateltavanaan, vaikka saattaisi myös olettaa, että Anna oli terveydeltään nyt huonokuntoinen.

Näyttää siltä, että Ahlqvistin työmaa oli etupäässä kauempana Kattilan kirkolta, jonka vieraanvaraisessa pappilassa isännyyttä hoiti kirkkoherra J. L. N. Groundstroem. Nuori kielentutkija asusti nyt muissa vatjalaiskylissä ja työskenteli utterasti haastattaen kielenoppaitaan. Ilmeisesti silloin oli helppo valikoida heidän joukostaan sopivimmat henkilöt, sillä vatjalaisia laskettiin olleen vielä 5000 henkeä. Ainoana sivistyneenä kyläilypaikkana oli erään lääkärin (Joh. Carl Hornin) koti, missä Ahlqvist vietti joitakin aikoja.

Tutkimustensa pohjalla Ahlqvistille hahmottui uusi teos, jonka sisältö helmi-kuussa oli kiteytynyt lopullisesti. Sen hän oli jakanut kolmeen osaan, ensimmäisessä olisi kielennäytteinä vatjalaisia lauluja ja satuja käännoksineen, toisessa lyhyt kielioppi ja kolmannessa melko iso sanasto. Kuukauden päättyessä kenttätyö oli niin valmistunut, että tutkija saattoi lähteä paluumatkalle Venäjän pääkaupunkiin.

Pietarissa näytti Ahlqvistista elämä aluksi ankealta, sillä hänen kunnioitettu tuttavansa ja maanmiehensä, akateemikko A. J. Sjögren oli siirtynyt ikuisuuteen (A. joutui E. Lönnrotille hankkimaan tiedot Sjögrenin lasten nimistä ja syntymäajoista).

Kaupungissa Ahlqvistilla oli tuttavikiäkin, joista läheisimmät olivat kirkkoherra K. V. Sirén ja akateemikko Anton Schiefner, jonka kanssa hän oli myöhemmin kirjeenvaihdossa vuosikymmeniä.²¹ Asunnon Ahlqvist sai Iijinin talosta ja venäjän kielen opinnot lienevät olleet varsin aikaaviepiä ja varmasti keskeisimpiä. Jatkuvasti vatjan kirjan tekeminen samoin kuin virolaisen kirjallisuuden historian laatiminen olivat myös työtavoitteina.

Vatjan kielen tutkimuksestaan Ahlqvist kertoo Lönnrotille kirjeitse (11/23.4. 1855)²²:

»Wätjalaisten kielestä on minulla lyhykäinen kielioppi tekeillä, joka tulisi painettavaksi ynnä sanaluettelon, eräiden laulujen ja muutamain satujen kanssa. Weratessani saaliitani Veljen väitelmään, on minua enemmän ja enemmän ruvennut arveluttamaan, tokko Wätjalaisia syystä voisi kutsua etelä-Tschudeiksi, sillä erilaisuuksia heidän ja Wepsäläisten kielen välillä on niin paljo, että vaikea on uskoa näitä kahta kansaa niin likeisesti heimolaisiksi kuin Sjögren päättää. Pikemmin luulisi Wain [= vatjan] kielen olevan Wiron kielen murteen, jonka kanssa sillä on suuri yhtäläisyys niin sanastossa kuin taivutus-muodoissakin, ja sekä Wiron että Wain kieli ovat taas nähtävästi paljoa enemmän heimoa meidän länsi- kuin itäsuomen kanssa, jonka tähden näyttäisi sovelialta Wiron Wain ja Wepsän kansat lukea *Hämäläisiksi* eli *Jämeiksi*, ja kaikki kolmet yhteisesti Tschudeiksi, jota heidän Wenäjän-kieliset nimensäkin ja haukkumanimensäkin osoittavat. *Чухонецъ Чухна* j.m. ovat nim. alkuperäisin Wirolaisten nimet *Чудское озеро* on Peipus j.n.e. Näin

²¹ On palautettava mieleen, että v. 1853 Ahlqvist oli julkaissut Suomi-kirjassa tutkielman Schiefnerin Kalevalan saksannoksesta.

²² SKS:n kirjekok. 10.

luulisi sen muukalaisen nimen Tschud tulevan oikeimmin käytetyksi, jos ei kukaties olisikin parasta, että sen, hämmennystä saattavan epävakaisuutensa tähden, kokonaan jättäisi pois.»

Pietarissa oleskellessaan Ahlqvistin mielessä oli uuden tutkimusmatkan tekeminen. Hän päätti hakea ns. Aleksanterin tutkimusstipendiä, ja toukokuun alussa hän postitti Helsinkiin hakemuksensa, matkasuunnitelmansa ja ansioluettelonsa. Lönnrotille hän kirjoitti asiasta mm. seuraavaa:

»Tässä anomuksessa pyydän mainittua matkaraahaa itselleni matkaksi Wenäjän Lappiin. Tämä ehkä hämmästyttää Veljeä, koska minulla Lapin kielessä vielä on liian heikko tieto ruvetakseni aivan tuntematointa murretta tutkimaan. Mutta aikomukseni olisi ensin jokin aika oleskella Stockflethin tykönä Norjan Lapissa ja vasta sen perästä rientää Wenäjän Lappiin, ja luulisin kahdessa vuodessa, joka on matkustuksen aika, sekä itsestäni tulevan yleisesti hyvän Lappalaisen että myös voivani mainitun murteen tarkoin tutkia.»²³

Ahlqvistin asioiden hoitaja Paavo Tikkanen kirjoitti samoihin aikoihin Lönnrotille:

»Pahimmassa kiireessä täytyy minun liketä Sinua maalaisessa lepopaikassasi [Sammatissa], nöyrimmällä pyynnöllä että Sinä voimiasi myöten kävisit Ahlqvistia auttamaan Aleksanterin matkarahan saamiseen.²⁴ — — — Ahlqvistin kunnollisuudesta ja hänen aiotun ja jo alotetun matkantekonsa arvosta ja painavaisuudesta niin hellästi ja kiivaasti kuin voit, niin jo siitäkkin olisi ehkä suuriki hyöty. — Ahlqvist aikoo ensin mennä Tsuudin kieltä oppimaan Wepsäläisiltä Oniegan länsirannalla, sitte painua etelää kohti Novgorodin Tsuudein seutuihin, siellä kuulua olevan useimmissa ryhmissä. Samalla tutkii samassa kuvernementissä olevia Karjalaisia. Lopuksi menee Tverin kuvernementtiin.

Schiefner antaa hänelle todistuksen Watjalaiskieliopista, mutta saapi hän todistuksia Wenäen kielen taidosta ja Wenäällä olostansa.»²⁵

Schiefnerin suositus 28.4.(10.5.) 1855 oli erittäin myötämielinen. Hänen mielestään oli pantava painoa Ahlqvistin työlle; sen hän oli jo osittain nähnytkin. Näytteistä hän päätteli tutkimuksen ominaisuudet ja sikäli kun saattoi arvioida, hän voi suosittaa sitä Venäjän tiedeakatemiaan julkaisuihin, joissa olivat ilmestyneet Castréninkin teokset. Sitä ennen Schiefner oli Ahlqvistillekin lupailut vatjalaistutkimuksien pääsyä akatemian sarjoihin.²⁶

Lähtö Pietarista Aunukseen tapahtui helatorstaina 5/17.5.1855. Matkakirjeitä Ahlqvist lähetti »Suomettareen». Syyskuun puolivälissä hän palasi Helsinkiin asettuen asumaan ystävänsä Paavo Tikkasen taloon. Aleksanterin stipendin määrää-

²³ Pietarista 1/13.5.1855 (SKS:n kirjekok. 11).

²⁴ Tikkanen itsekin kartutti Ahlqvistin matkakassaa »ei suinkaan pienillä raha-avulla» (Suometar 1855 n:o 5).

²⁵ Helsingistä 14.5.1855 (SKS:n kirjekok. 36).

²⁶ Schiefnerin kirje A. Ahlqvistille 18/30.1.1855 (SKS:n kirjekok. 36).

minen tapahtui lokakuun 17:ntenä, jolloin kävi niin, että Ahlqvist sai kilpailussa äänen enemmistön (kilpailijana ollut lisensiaatti Nordenskiöld sai vain yhtä ääntä vähemmän).

Viron ja Vatjan matkan työntulosten vaiheista kerrottakoon muutamain sanoin. Kevättalvella 1855 Pietarissa Ahlqvist sai valmiiksi tutkimuksensa »Viron nykyisestä kirjallisuudesta», jonka hän lähetti Helsinkiin painettavaksi »Suomi»-kirjaan. Toukokuun aikana Ahlqvistin ystävät lukivat käsikirjoitusta ja »sitä kiittivät kaikki».²⁷ Suom. Kirj. Seuran tutkijakunnan puheenjohtaja Matthias Akiander antoi siitä lausuntonsa, jossa totesi tutkimuksella olevan erityisen arvon. Asioiden rikkaus ja selvä esitystapa »nerokkaalla suomen kielellä esitetynä» olivat takeena siitä, että virolaiseen kirjallisuuteen tutustuvat saisivat tutkimuksesta apua. — Lokakuussa käsikirjoitus joutui painoon²⁸, ja joulukuussa tekijä saattoi lähettää eripainoksena tutkimuksensa mm. Tarton tieteelliselle seuralle.²⁹

Suomi-kirjan ilmestyttyä J. V. Snellman kirjoitti »Litteraturbladetiin» (1856 n:o 6) laajan esittelyn siitä kiinnittäen erikoista huomiota Ahlqvistin tutkimukseen. »Suorastaan kipeästi kaivattaisiin tässä maassa tuollaista katsausta sisarkielen sivistyspyrkimyksiin», hän kirjoittaa. Pitkän selostuksen jälkeen hän jatkaa: »Herra Ahlqvistin oivallisella kritiikillä ja loistavalla suomen kielellä kirjoitettu tutkimus on varmastikin tervetullut lahja kaikille, jotka tuntevat vähänkin rakkautta suomen kieltä ja suomalaista kirjallisuutta kohtaan, sillä ei voi olla heille muuta kuin ilahduttavaa oppia tuntemaan niitä vakavia ponnistuksia, joita on suoritettu Suomenlahden eteläpuolella siellä asuvan suomalaisen kansanheimon kohottamiseksi jonkinlaiseen sivistykseen ja itsetuntoon.» Arvostelija pitää Tarton yliopiston ansiona sitä, että »Itämeren maakunnissa on jo kauan kukoistanut paljon rikkaampi kotimainen saksankielinen kirjallisuus kuin Suomen ruotsinkielinen kirjallisuus — — — sekä tiedemiesten että kirjailijoiden kirjoittamiskyky ja kirjallinen lahjakkuus on paljon yleisempää ja kehittyneempää kuin kirjallisesti sivistyneiden suomalaisten».

Ahlqvistin tutkimus on erinomainen näyte siitä, miten tarmokkaasti ja monipuolisesti hän oli perehtynyt virolaisen kirjallisuuden vaiheisiin. Ne varsin vähäiset lähteet, jotka hänellä oli, hän on hyvin käyttänyt laatiessaan teostaan. Siellä täällä on vertauskohtia suomalaiseen kirjallisuuteen. Hauskasti hän kuvailee kahdella päämurteella kirjoitettuja teoksia. Varhaisimman historian ohella hän esittelee Rosenplänteriä ja hänen aikalaisiaan, Masingia, Mannteufelia, Fählmannia, sanomalehdistöä, Tarton kirjallisuuden seuran toimintaa, ilmestyneitä kansanrunouskokeelmia, jopa Kalevipoegin syntyhistoriaa.

Tutkielman tarkoituksena oli kirjallisuuden ohella tutustuttaa lukijat myös viron kieleen. Siksi tekijä oli ottanut »laveita otteita Wirolaisten paraista kirjoittajista [= kirjailijoista], ja luulee sen, joka nämä otteet suomalaisen käännöksen kanssa

²⁷ P. Tikkasen kirje Ahlqvistille 3.6.1855 (SKS:n kirjokok. 35).

²⁸ A. Ahlqvistin kirje E. Sackssendahlille 10/22.10.1855 (Öp. Eesti Selts).

²⁹ Teoksen saapuminen mainittiin Seuran kokouksessa 7.12.1855 (Das Inland 1855 n:o 52).

tarkasti lukee, niiden luettua voivan erinäisittä avuitta puuttua jos mihinkä vironkieliseen kirjaan». Kieliopillista tietoutta Ahlqvist viljelee runsaasti ja omat mietelmät värittävätkin kerrontaa. Viron kirjakielen kehityshistoriaa voi tutkielmasta seurata niinkään, onpa kirjoittaja sovittanut lomaan kulttuurihistoriallista tekstiä, mm. virolaisten häätapojen kuvausta.

Tekijän tyyli on luistavaa ja vakuuttavaa. Ahlqvistin oma runollinen, innostunut ja voimaperäinen esitystapa tekee hänen proosansa vallan maalailevaksi. Siitä näytteeksi seuraava katkelma:

»Aivan toisin kävi Wirolaisten kanssa. Ruomin 'röykeän' pääpappi, jonka säkki oli pohjattomampi kuin kenenkään muun, koki kristikunnan laidoilla elävien pakanallisten kansojen kääntämisellä enentää kerittävätänsä lammaslaumaa, ja kiihoitti senaikuisen, yleisen sotahimon Wirolaistenkin päälle, tapansa jälkeen antaen sekä ennen tehdyt että vasta tehtävät synnit anteeksi kaikille niille, jotka tämän kansan maalla laajentaisivat 'oikean uskon' valtaa. Saksan ritarit tulivat maahan, ja vaikka Wirolaiset näyttävät olleen vielä urhoollisempia ja taitavampia puoltansa pitämään kuin pohjempana ele[le]vät veljensä Suomalaiset, nujertui heidän voimansa ritarien miekkojen edessä ja heidän alamaisuudessaan siihen asti olleiden Lättläisten petoksen kautta vähitellen maahan.»

Tuskin on kiinnitetty tarpeeksi huomiota Ahlqvistin tutkielmaan viron kirjallisuudesta. Tarkoitin lähinnä sitä, että se on eräs varhaisimpia tieteellisuonteisia (voisi sanoa liioittelematta tieteellisiä) suomenkielisiä kirjoitelmia. Jos ajallisesti haluaisi sille hakea sopivia vertauskohteita, voisi niitä mainita vain muutamia. V:een 1855 mentäessä tieteellinen suomalainen kirjallisuus oli aivan vähäistä.

Tähdennettävä on myös, että Ahlqvist oli vuosia aikaisemmin harrastanut kirjallisuushistoriallisia opintoja ja kirjoitellutkin tältä alalta. »Litteraturbladetissa» v. 1852 ilmestyneen tutkielmansa »Några drag ur Finska litteraturens historia» hän oli pitänyt esitelmänä Akateemisessa Lukuseurassa ja saanut siitä palkinnon ylioppilaskunnalta.

Vatjalaistutkimuksiaan Ahlqvist harjoitti vielä Aunuksen matkallaan, mm. vii-
pyessään elokuun alussa Voznesenjessa.³⁰

Suom. Kirj. Seuran kokouksessa 3.10. esitettiin Ahlqvistin lähettämät käsikirjoitukset: vatjan kielioppi, vatjalaisia runoja ja satuja. Lönnrot suositteli innokkaasti Ahlqvistin vatjan kielioppia painettavaksi.³¹

Helmikuussa 1856 — ennen pitkälle tutkimusmatkalle lähtemistään — Ahlqvist oli saanut täysin valmiiksi painettavaksi vatjalaisteoksensa. Suometar kertoi »Ennen lähtöänsä sai h:ra Ahlqvist valmiiksi Suomen Tiedeseuran (Acta Societatis) toimituksissa painetuksi Vatjalaisen kieliopin. — Me toivomme, että tämä kirja auttaa ja edestyytä paljon oman Suomenkielemme parempaa käsitystä».³²

³⁰ Ahlqvistin kirje E. Sackssendahlille 29/7 (10/8) 1855 (Öp. Eesti Selts).

³¹ A. ANTILA Elias Lönnrot II s. 148.

³² Suom., 22.2.1856 n:o 8,

Ahlqvistin vatjan kielioppi »Wotisk grammatik jemte språkprof och ordför-teckning» otettiin ilmestyttyään myötämielisesti vastaan.

J. V. Snellman arvosteli teosta Litteraturbladissa (1856, n:o 3) mm. seuraavasti: »Tämän selostuksen kirjoittaja ei voi sille mitään, että hän alakuloisin mielin näkee suomen kieliopin ja kielentutkimuksen kuluttavan niin paljon voimia. Tuntuu melkein siltä kuin yritettäisiin saada valmiiksi hautakivi sille kielelle, joka sitten kätke-tään sen alle. Laaditaan uutterasti kielioppeja, mutta varsinainen kirjallisuus on vähäistä. Kenenkään ei pidä luulla, ettemme osaisi antaa arvoa suomalaiselle kie-lentutkimukselle.» Snellman päätyy laajalti puhumaan suomalaisen kirjallisuuden kohottamisesta. »Herra Ahlqvist on näet, kuten suomalaisen kirjallisuuden ystävät tietävät, suomenoksissaan ja omissa pienehköissä kirjoitelmissaan osoittautunut tyylin ja kielenkäytön puolesta lupaavimmaksi suomalaiseksi proosakirjailijaksi.» Selostettuaan teosta Snellman sanoo: »Tämä on herra Ahlqvistin ensimmäinen yri-tys kieliopin alalla, jonka kirjoittamisessa hänellä jo on ollut apunaan perusteelli-set opintonsa suomen, lapin ja viron kielissä.» Arvostelija toivottaa lopuksi Ahl-qvistille tieteen alalla menestystä.

Vaikka Ahlqvistilla ei vatjalaisten laulutaidosta ollutkaan peräti hyvää kuvaa, hän kun sanoi: »Inkerikkojen laulu on runollinen, täyteläinen, elävä; Watjalaisten heikko, vaivaloisesti kulkeva, kuolemaisillaan»³³, niin Schiefner tunsu suurta mielen-kiintoa erikoisesti vatjalaisrunoihin. Hän pyysi Ahlqvistilta lupaa runojen saksanta-miseksi.³⁴

Vatjalaisia runoja ruotsiksi oli H. Kellgren 1847 kääntänyt julkaisuun »Foster-ländsk Album 3». Näitä lauluja (Tschudiska Folksånger) J. V. Snellman piti eri-kaisen kauniina ja asetti ne suomalaisten runojen rinnalle. Myös S. G. Elmgren esitteli niitä mainiten niillä olevan illusorisen yhtäläisyyden suomalaisten runojen kanssa.³⁵ Runot olivat Lönnrotin muistiinpanemia³⁶, mutta tuskin aikaisemmin julkaistuja.

Saatuaan tietoonsa, että Ahlqvist olikin vatjan kielioppinsa luovuttanut Suomen Tiedeseuran julkaistavaksi, Schiefner yllättyneenä kirjoitti hänelle ja ihmetteli, miksi hän piti ruotsin kielellä julkaisemista parempana kuin suurella sivistyskie-lellä (saksaksi) julkaisemista.³⁷ Arvatenkin suomen kielen tutkiminen edistyi omassa maassaan juuri ruotsinkielisen teoksen avulla. — Vatjalaisrunot saivat kuitenkin sak-sankielisen asun. Schiefnerin käännöstyö edistyi niin nopeasti, että hän jo 23.5.1856 luki saksantamansa runot Pietarin tiedeakatemian istunnossa. Ne painettiin akate-mian julkaisuun »Bulletin de la Classe des Sciences historiques, philologiques et politiques» (XIII:23, 24 p. 352—374). Käännökset on tehty käsikirjoituksen mu-kaan; Schiefnerin tarkkuus ja taitavuus ilmenevät tekstistä.

³³ AHLQVIST Wiron nykyisemmästä kirjallisuudesta s. 102.

³⁴ Schiefnerin kirje A. Ahlqvistille 18/30.1.1855.

³⁵ Mbl 1847 n:o 39.

³⁶ E. Lönnrotin kirjeet H. Kellgrenille Kajaanista 26.9.1845 ja 28.11.1845. (HYK).

³⁷ Schiefnerin kirje A. Ahlqvistille 12/29.10.1855 (SKS:n kirjekok. 36).

Maine Ahlqvistin vatjalaistutkimuksista kantautui muuallekin ulkomaille. Berliiniläinen aikakauslehti »Magazin für die Literatur des Auslandes» kirjoitti syksyllä 1856 (s. 425) esittelyn teoksesta. Tekijänä lienee ollut akateemikko Wilhelm Schott, joka seurasi kiinteästi Suomen sivistyselämää. Ahlqvistin kirjallista toimintaa hahmotellessaan hän on piirtänyt mm. seuraavan luonnekuvan:

»Savossa syntynyt Ahlqvist on nykyisin noin 24-vuotias, hän on vahva hengeltään ja ruumiiltaan, etevä niin järjenlahjoiltaan kuin mielenlaadultaan. Hänellä on suomalaisen kirjallisuuden kehittämisessä huomattava merkitys siksi, että hänellä on laajat kielitieteelliset ja filosofiset tiedot, on perehtynyt uusimman filologian saavutuksiin ja on osannut syventyä oikealla tavalla suomalaisten kielimurteiden omalaatuisuuteen, koska hän ei ole kaihtanut henkistä työtä eikä ruumiin vaivoja pyrkinessään kerran määrättyihin päämääriin. Itse työtä ja vaivannäköä hylkimättä hän on kirkkaalla järjellä ja mitä suurimmalla objektiivisuudella esittänyt tutkimustensa tulokset oppineelle maailmalle. Kuitenkaan tämä erinomainen mies ei elä yksin tieteen maailmalle, vaan kansakuntansa hyvinvointi on hänelle kaikki kaikessa.»

Ahlqvist itse oli sangen ylpeä ja itsetietoinen omista vatjalaistutkimuksistaan. Vielä v. 1863 julkaistessaan »Suomalaisen Murteiskirjansa» hänen äänenpainonsa kuvaa oman teoksensa merkitystä: »Siinä löytyvät kielinäytteet, sekä proosalliset että runolliset, ovat minun kansan suusta kirjoittamani; ne ovat ensimmäiset ja luultavasti myöskin viimeiset kielikappaleet, mitä tällä poiskuolevaisella murteella koskaan ilmoitte on tullut.»

Tässä yhteydessä on aihetta korostaa, että Ahlqvistin vatjalaistutkimukset herättivät virolaisen kielentutkijan F. J. Wiedemannin perehtymään vatjan ja viron väliseen kielisukulaisuuteen. Äsken mainitussa bulletinien sarjassa hän julkaisi laajahkon tutkimuksen »Ueber das Wotische in seiner Stellung zum Ehtsnischen» (esitetty akatemian istunnossa 4.4.1856). Kuten tunnettua, Wiedemann edusti Sjögrenin kuoleman jälkeen akatemiassa suomalais-ugrilaista kielitiedettä.

Ahlqvistin Vatjan ja Viron matkat tuottivat Suomen tieteelle kaksi merkittävää teosta. Samalla ne laajensivat nuoren tiedemiehen kielitieteellistä tietopiiriä, mikä sittemmin heijastui sekä hänen kirjallisessa tuotannossaan että myös yliopistollisessa opetustoiminnassaan. Mainittakoon vain, että Ahlqvist otti ensimmäisenä viron kielen kokonaisuudessaan yliopistomme opetusohjelmaan suomentamalla ja selittämällä Kreutzwaldin kertomusta »Reinuvader Rebane». ³⁸

³⁸ YRJÖ WICHMANN Silmäys Suomen ja sen sukukielten edustukseen vuosisadan kuluessa (Hels. Yliopiston alkuajoilta, Porvoo 1928) s. 295.

Les voyages d'August Ahlqvist en Estonie et dans les régions habitées par les Votes entre 1854 et 1855

par SULO HALTSONEN

Le philologue finlandais August Ahlqvist fit des voyages en Estonie et dans les régions habitées par les Votes en 1854 et 1855, mais il ne publia aucun rapport ni récit sur ceux-ci, ce qui est certainement une perte du point de vue de l'histoire des mœurs de ces temps et de ces régions. On sait en fait fort peu sur ces voyages, quoique, nous aidant de la correspondance d'A. et de certaines sources imprimées, il soit possible de suivre les déplacements du chercheur et donner une esquisse générale de la route. C'est au mois d'août 1854 qu'A. se rendit pour la première fois chez les Votes, à Kattila, où il transcrivit des chansons de mariage et prit des notes lexicales. De Kattila, A. se rendit dans la ville universitaire estonienne de Tartto, où il sé-

journa jusqu'au mois de décembre, et où il étudia l'estonien, se familiarisant aussi avec la civilisation estonienne. Il fit également une conférence sur la langue vote à la société »Gelehrte Estnische Gesellschaft». Au début de l'année 1855, A. se rendit de nouveau pour deux mois dans la région vote afin d'en étudier la langue, puis il séjourna à Saint Pétersbourg où il étudia le russe et écrivit deux ouvrages, qui furent aussitôt imprimés. C'étaient »Viron nykyisestä kirjallisuudesta» (Sur la littérature estonienne contemporaine; 1855, en finnois) et »Wotisk grammatik jemte språkprov och ordförteckning» (Grammaire vote, accompagnée d'échantillons sur la langue et d'un lexique; 1856, en suédois).